

Remiss: Promemorian Skärpt återbetalningsskyldighet i brottmål

Ju2023/00144

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet får härmed avge följande yttrande. Ytrandet har utarbetats av universitetslektor Christoffer Wong.

Allmänna anmärkningar

Fakultetsstyrelsen har yttrat sig i sitt remissvar till betänkandet *Rättvisans pris* SOU 2015:86, där frågan om återbetalningsskyldighet också berörs. I fakultetsstyrelsens yttrande (Dnr V 2015/353 av den 20 maj 2015) har det framhävts att även en mindre omfattande begränsning i rätten till offentlig försvarare kan rubba den balans (särskilt beträffande *Waffengleichheit*) som råder mellan effektivitetskravet och rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonvention. Även om återbetalningsskyldighet inte direkt berör rätten till offentlig försvarare *per se* är det klart att ett skärpt krav på återbetalning innebär en försvagning av rätten till offentlig försvarare. Även om försämringen i sig – enligt promemorians synsätt – inte vore avsevärd, bör förslaget ses mot bakgrund av inte minst det ökade behovet av försvarare med anledning av nya kriminaliseringar, som i många fall omfattar handlingar som är mycket avlägsna från vad normalt anses vara ett fullbordat brott, träffar betydligt fler personer som kan hållas ansvariga för brottet och innehåller vaga rekvisit. Systemet har således självt skapat ett ökade kostnader för försvararens arbete. Fakultetsstyrelsen är därför skeptisk mot en skärpning av återbetalningsskyldigheten.

Fakultetsstyrelsen har däremot inte någon invändning mot att den som fälls för ett brott bör i vissa fall åläggas en skyldighet att återbetala kostnader för sitt försvar, inte minst för de dömda som är mer bemedlade och har full förmågan att betala. För de tilltalade som har sämre ekonomiska resurser kan ersättningsskyldigheten dock innebära att en betydande försämring av livskvaliteten. 31 kap. 1 § RB innehåller därför bestämmelser som begränsar den dömdes ersättningsskyldighet om denne anses ha begränsade ekonomiska resurser. Begränsningen är kopplad till vad som den dömda skulle ha betalat i rättshjälpsavgift enligt rättshjälpslagen (1996:1619). Rättshjälp förutsätter att den enskildes ”ekonomiska underlag” inte överstiger 260 000 kronor. För personer som ligger inom gränsen är den ekonomiska marginalen, redan idag, mycket liten (för exempel på en kalkyl i detta

sammanhang, se gärna Camilla Wiklander, ”Systemet för återbetalning av rättegångskostnader väcker frågor”, Dagens Juridik, 3 juni 2021, tillgänglig på Dagens Juridiks [webbplats](#)). Återbetalningskravet kommer framöver att ha än större betydelse med beaktande av de ökade levnadskostnader sedan 2022 som föranletts av flera olika orsaker. Fakultetsstyrelsen anser därför att det inte är läge att införa en fördubbling av det återbetalningsbeloppet för dem som faktiskt är berättigade till rättshjälp.

Ett skäl som promemorian har anfört för skärpningen av ersättningskyldigheten är att en höjning från 40 % till 80 % för en person vars ekonomiska underlag ligger just under 260 000 kronor skulle innebära att tröskeeffekten med ett hopp från dagens 40 % till full betalningskyldighet elimineras. Fakultetsstyrelsen kan inte godta en lösning som försätter en del drabbade till ett mycket sämre läge bara för att eventuell tröskeeffekt kan elimineras.

Ersättningskyldighet när den tilltalade uteblir vid huvudförhandling i högre rätt (Ny lydelse av 4 st. i 31 kap. 1 § RB enligt förslaget)

Enligt lagbestämmelsens nuvarande lydelse får att det belopp som den dömde ska återbetala till staten sättas ned om det finns skäl till det. Promemorian föreslår att det skulle framöver krävas ”särskilda skäl”. I författningskommentaren uttalas att kravet på särskilda skäl innebär att ”de omständigheter som talar för nedsättning måste vara av kvalificerat slag”. Sedan lämnas några exempel på särskilda skäl, såsom när den tilltalade döms till ett flerårigt fängelsestraff, om full återbetalningskyldighet skulle vara en orimligt kraftig reaktion på brottet och när den tilltalade åläggs en skadeståndsskyldighet som begränsar hans eller hennes betalningsförmåga. Enligt fakultetsstyrelsens mening utgör de exempel som getts inte sådana omständigheter som kan sägas vara av kvalificerat slag. Redan under den nuvarande bestämmelsen skulle inte *varje* skäl leda till nedsättning. Domstolen *får* sätta ned ersättningsbeloppet om det är rimligt med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans eller hennes personliga och ekonomiska förhållanden. Det kan tänkas att ett stort antal omständigheter kan falla under denna kategori men domstolen redan idag inte skulle besluta om nedsättning om ett skäl är mindre beaktansvärt. Att kräva ”särskilda skäl” kan ge intrycket att nedsättningen endast kan ges vid alldeles exceptionella situationer; fakultetsstyrelsen anser att detta i alltför lång utsträckning inskränker domstolens självständiga bedömning, varför kravet på ”särskilda skäl” inte bör införas.

Ersättningsskyldighet när den tilltalade uteblir vid huvudförhandling i högre rätt (Nytt 3 st. i 31 kap. 10 § RB enligt förslaget)

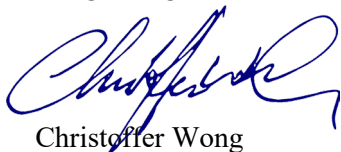
Promemorian föreslår att begränsningen av ersättningsskyldigheten enligt den föreslagna lydelsen av 31 kap. 1 § 1 st. RB inte ska gälla om den tilltalades överklagande förfaller på grund av att han eller hon uteblir från en huvudförhandling eller inte följer ett föreläggande att infinna sig personligen.

Inledningsvis bör konstateras att bestämmelsen inte ska gälla om den tilltalade har laga förfall, men detta kan anses framgå av allmänna principer och således inte behöver anges särskilt i lagtexten.

Det bör även noteras att bestämmelsen inte är tillämplig om förutsättning finns för att högre rätt avgör målet i den tilltalades utevaro och rätten faktiskt har gjort det i stället för att låta överklagandet förfalla. Domstolens val i detta avseende har således betydelse för ersättningsfrågan. Domstolsverket har nyligen lämnat ett förslag som ger ökade möjligheter att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro. Fakultetsstyrelsen vill gärna se att den fortsatta beredningen av de två lagstiftningsärendena som berör den tilltalades utevaro samordnas.

I övrigt kan konstateras att om syftet med ersättningsskyldigheten är att ge den tilltalade incitament ekonomiska incitament att återkalla sitt överklagande när han eller hon inte tänker fullfölja talan – och på så sätt undvika onödiga kostnader för domstol, motparter och övriga rättsliga biträde – skulle utevaro vid huvudförhandling inte utgöra ett tillfredsställande effektivt styrmedel. Som regeln är formulerad i förslaget skulle den tilltalade slippa undan om han eller hon återkallar överklaganden någon dag före huvudförhandlingen, vid en tidpunkt då betydande kostnader redan lagts ned. Enligt fakultetsstyrelsens mening bör ersättningsskyldigheten vid utevaro i högre rätt omfattas av den generella bestämmelsen enligt 31 kap. 4 § RB, eventuellt med ändring i det lagrummet, om det anses att NJA 2008 s. 45 hindrar att kostnader som redan lagts ned skulle omfattas av ersättningsskyldigheten.

Enligt delegation

Christoffer Wong